Flexibilisering

Tijdens de jaarlijkse Solution Rooms gaan studenten, docenten en beleidsmedewerkers in gesprek over de kwaliteit van onderwijs binnen relevante thema's. Het doel van de Solution Rooms is om vanuit diverse invalshoeken kritisch te kijken naar de kwaliteit van vervolgonderwijs en aanbevelingen te doen voor verbetering. Vanuit de verschillende perspectieven formuleren deelnemers een probleemstelling en dragen zij aanbevelingen aan. In dit kennisproduct zijn de uitkomsten samengevat en aangevuld met een wetenschappelijke reflectie van een expert.

De Solution Rooms vonden dit jaar plaats op 16 maart 2023 bij het ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur.

Inleiding

Verschillende actoren spelen een rol bij de flexibilisering van het hoger onderwijs, zoals studenten, docenten en beleidsmakers. Dit maakt het flexibiliseren in het hoger onderwijs een uitdaging. Een multidisciplinaire aanpak (Multi Stakeholder) is een randvoorwaarde voor succes. Je kunt flexibiliseren met de inhoud, vorm, tijd en plaats van het onderwijs. Waar moet je op letten bij het vormgeven van flexibilisering en hoe betrek je alle betrokkenen uit het veld bij deze flexibilisering?

Uitdagingen

Verschillende doelen en verwachtingen van flexibilisering

De verschillende actoren kunnen van elkaar afwijkende visies hebben op flexibilisering en dit kan leiden tot misconcepties. Alleen door te weten wat de reden is van flexibilisering kan de aanpak (het hoe en wat) ingericht worden om het beoogde doel te halen. Daarnaast kunnen opleidingen een verschillende context hebben, waardoor de verwachtingen over flexibilisering anders zijn.

Helderheid over wat flexibel wordt ingericht en hoe dit wordt gedaan

Doordat verschillende factoren en actoren meespelen in het proces van flexibilisering is helderheid voor alle betrokken partijen noodzakelijk. Ook helderheid over de praktische uitwerking van flexibilisering is nodig: wat wordt er verwacht van systemen en is dit wel mogelijk? Vooral voor studenten is duidelijkheid essentieel. In hoeverre voelen studenten zich voldoende toegerust om zelf keuzes te maken? Duidelijkheid over het proces en de mogelijkheden is belangrijk om keuzestress te voorkomen en het zelfvertrouwen niet aan te tasten.

Flexibiliseren met behoud van kwaliteit

Het behoud van kwaliteit is een uitdaging bij het flexibiliseren van het hoger onderwijs. Hoe zorg je dat de leeruitkomsten van studenten betekenisvol zijn voor de maatschappij? Wat is de waarde en identiteit van een diploma en wat betekent dit voor de aansluiting op de arbeidsmarkt? Krijgen studenten voldoende begeleiding en in hoeverre blijven zij in beeld bij de docent? De docent speelt een essentiële rol in het behoud van kwaliteit van de opleiding. Flexibilisering vraagt om een andere rol van de docent; in hoeverre zijn ze bekwaam om de verschillende rollen te realiseren? Hoe kunnen docenten omgaan met de diversiteit van bijvoorbeeld studenten, tijden en vormen, die ontstaat na flexibilisering van het hoger onderwijs?

Flexibiliseren en inclusief zijn voor alle studenten

Wanneer we willen dat studenten profiteren van de beoogde flexibilisering, zijn het ontwikkelen van zelfsturende vaardigheden en reflectief vermogen bij studenten van belang. Hoe ontneem je stress bij de student die nog onvoldoende bekwaam is om te kunnen profiteren van flexibilisering? Hoe bied je de student structuur en vaardigheden zodat deze kan omgaan met de mogelijkheden die flexibilisering biedt? Wanneer en hoeveel flexibiliteit is nodig voor studenten en hoe houd je rekening met studenten die weinig of geen flexibiliteit willen? Hoe maak je flexibilisering inclusief voor alle studenten?

ComeniusNetwerk de HogerOnderwijsVernieuwers
NRO Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek
ISO Interstedelijk Studenten Overleg
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Flexibilisering

Oplossingsrichtingen

De impact op de betrokkenen vooraf in kaart brengen

- Studenten. Hoe ziet de 'student journey' eruit? Denk hierbij aan het rooster, de hoeveelheid vakken en meer.
- Docenten. Hoe ziet het werk van docenten eruit? Denk hierbij aan werkdruk, hoe rigide, aantal studenten en meer (zoals tijdstippen, rolinvulling, en bekwaamheid).
- Stagebegeleiders (in het werkveld). Is het voor hen nog te begrijpen welk niveau de student moet laten zien, welke opdrachten er zijn?
- Ondersteunende diensten. Hoe wordt flexibilisering van roosters gerealiseerd?

Multidisciplinaire aanpak met alle stakeholders

- Faciliteer betrokkenen (docenten en onderwijsondersteunend personeel) in tijd en ruimte.
- Neem en geef tijd aan het veranderproces en houd regie op de transitie (prioriteren).
- Monitor de veranderingen.
- Neem communicatie, onderwijslogistiek en studenten vanaf het begin mee in het proces van flexibilisering.
- Blijf continu in gesprek over studeerbaarheid en doceerbaarheid.
- Houd het doel voor ogen.
- Deel fouten en beschouw fouten als onderdeel van het proces van flexibilisering en een kans om van te leren.
- Deel en vier successen!

Praktische kaders stellen voor kwaliteit

Om kwaliteit van het onderwijs te borgen dienen alle actoren uit het veld betrokken te worden, zoals studenten, docenten, (scholen)organisaties en het werkveld. Om flexibilisering tot een succes te maken, hebben alle actoren praktische kaders nodig. Daarin wordt een gezamenlijke structuur bepaald om toe te werken naar bepaalde einddoelen van flexibilisering. Zo kunnen er meer standaarden gemaakt worden voor bijvoorbeeld onderwijseenheden, modules en vakken. Een veranderstrategie vaststellen is belangrijk om de doelen van flexibilisering te behalen. Zonder docentenontwikkeling zal er ook geen innovatie zijn, waardoor docent-professionalisering belangrijk is. Docenten zullen moeten worden getraind om een veilige oefenomgeving te creëren voor de diverse studenten, die in de verschillende fases (van docentgestuurd naar studentgestuurd) begeleid moeten worden.

Bekwaamheid van de student bevorderen

Studenten kunnen gebruik maken van verschillende flexibele opties (die de opleiding kiest: tijd, vorm, inhoud, etc.) op het moment dat zij voldoende bekwaam zijn om dit te doen. Het ontwikkelen van deze bekwaamheid moet voldoende ondersteund worden vanuit het curriculum en bestaat uit: zelfreflectief vermogen, zelfsturende vaardigheden en leven lang ontwikkelen. Iedere opleiding moet een vast basisprogramma hebben, zodat studenten daar op terug te kunnen vallen. Dit garandeert het halen van de programmadoelen, evenals de kwaliteit van het onderwijs. Tevens zal een basisprogramma stress wegnemen bij studenten die nog geen duidelijke richting hebben in hun onderwijs-/professieloopbaan. Een mentoraat of studiegroep kan mogelijk worden ingezet om de bekwaamheid (zelfreflectief vermogen en zelfsturende vaardigheden) van de student in kaart te brengen en te ontwikkelen.

Conclusie

Flexibilisering is een complex proces waarin verschillende wensen en verwachtingen van betrokkenen uit het veld op elkaar afgestemd dienen te worden. Een multidisciplinaire aanpak met verschillende belanghebbenden van het hoger onderwijs brengt de beoogde doelen van flexibilisering in kaart. Start met een gedeelde visie en vocabulaire m.b.t. flexibilisering zodat duidelijk is wat alle stakeholders onder flexibilisering verstaan. Houd hierbij de beoogde doelen in het vizier. Praktische kaders kunnen vervolgens helpen om flexibilisering vorm te geven, zodat de kwaliteit van het hoger onderwijs geborgd blijft en de leeruitkomsten voor de student en de maatschappij betekenisvol zijn. Tevens zal een basisprogramma de kwaliteit van het onderwijs borgen en stress wegnemen bij studenten waarbij de zelfregulerende vaardigheden (nog) niet sterk ontwikkeld zijn.

ComeniusNetwerk de HogerOnderwijsVernieuwers
NRO Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek
ISO Interstedelijk Studentenoverleg
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

WETENSCHAPPELIJKE REFLECTIE

Flexibilisering

dr. Tjark Huizinga,
hoofddocent / onderzoeker
Lectoraat Innovatief & Effectief Onderwijs, Hogeschool Saxion

Inleiding

Diverse mbo-, hbo-, en wo-instellingen geven hun onderwijs (meer) flexibel vorm om bijvoorbeeld aan te sluiten bij kenmerken van specifieke doelgroepen (Vereniging Hogescholen, 2022; Van Kuijk et al., 2023). Hiermee bevorderen instellingen de toegankelijkheid en het aanpassingsvermogen van hun onderwijs (Jonker et al., 2020). Toegankelijkheid relateert aan juridische, organistische en administratieve kenmerken van onderwijs en het aanpassingsvermogen heeft betrekking op psychische, pedagogische en didactische kenmerken van onderwijs (De Bruijn & Van Esch, 2001; Carlsen et al., 2016; Hill, 2016). Het bevorderen van beiden vergt responsiviteit op organisatorisch, programmatorisch en pedagogisch vlak (De Bruijn & Van Esch, 2001; Jonker et al., 2020). Hierbij spelen de (perspectieven van de) betrokken stakeholders en de mate waarin zij een gemeenschappelijke taal spreken een belangrijke rol (Stoll et al., 2006), wat ook de complexiteit van het multi-actorenvraagstuk van flexibilisering onderstreept.

Inzichten

Impact in kaart brengen

De eerste oplossingsrichting, het in kaart brengen van de impact op betrokkenen, beschrijft verschillende thema's rondom flexibilisering. Binnen afstandsonderwijs zijn thema's als kwaliteit, pedagogische kenmerken en servicegerichtheid vaak onderzocht én onderwerp van gesprek (Veletsianos & Houlden, 2019). Echter, aanvullend onderzoek is nodig om zicht te krijgen op vragen als 'welke onderdelen van onderwijs kunnen geflexibiliseerd worden?' en 'wat zijn de grenzen aan flexibel onderwijs?' en 'welk type student heeft het meeste profijt van flexibel onderwijs?' (Veletsianos & Houlden, 2019). Dergelijke inzichten ondersteunen beleidsmakers en docenten bij het maken van onderbouwde keuzes voor (iets) flexibel(er) onderwijs en het overzien van de consequenties voor de verschillende stakeholders.

Multidisciplinaire aanpak

De tweede oplossingsrichting beschrijft de multidisciplinaire aanpak. Deze aanpak sluit grotendeels aan op vier fasen van Coppoolse (2018): (1) stimuleren van verkenningen, (2) overeenstemming beelden over de leeromgeving (of innovatie), (3) dynamiek in de ontwerppraktijk en (4) opnieuw afstemmen tussen actoren. Een specifieke activiteit uit de Solutions Room is het meenemen van verschillende actoren vanaf het begin van het flexibiliseringsproces, wat neigt naar een passieve(re) rol, terwijl juist het actief betrekken van de genoemde actoren bijdraagt aan de implementatie. Het gezamenlijk vormgeven van een leeromgeving met studenten kan een succesvolle aanpak zijn (Könings et al., 2014), zeker wanneer het verrijkt wordt met inzichten vanuit de logistische kant van onderwijsontwikkeling.

Praktische kaders voor kwaliteit

Het stellen van praktische kaders voor kwaliteit is de derde oplossingsrichting. In de uitwerking van deze oplossingsrichting vanuit de Solutions Room ligt de nadruk op de praktische kaders voor het innovatietraject, wat aansluit op de samenhang tussen onderwijsontwikkeling, organisatieontwikkeling en docentontwikkeling (vgl. Handelzalts et al., 2019). Echter, zelfs wanneer docenten betrokken zijn geweest bij het vormgeven van het nieuwe onderwijs, is dit nog geen garantie voor een succesvolle implementatie (vgl. Assen, 2018; Lohuis et al., 2021). Het investeren in ondersteuning van de onderwijsontwikkeling, zowel voorafgaand als tijdens het implementatieproces blijft van groot belang aangezien tijdens het implementatieproces de consequenties van de keuzes zichtbaar worden (Huizinga et al., 2019).

ComeniusNetwerk de HogerOnderwijsVernieuwers
NRO Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek
ISO Interstedelijk Studenten Overleg
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Flexibilisering

Bekwaamheid bevorderen

Tot slot wordt in de vierde oplossingsrichting gepleit voor het bevorderen van de bekwaamheid van de student. Bij het maken van keuzes voor de eigen loopbaan spelen naast eigen interesses ook de wijze waarop en door wie ze zich laten informeren een belangrijke rol in het besluitvormingsproces (Moogan & Baron, 2003). Evaluaties van de pilot flexibilisering uitgevoerd door ResearchNed (Van Casteren et al., 2021) illustreren dat deeltijdstudenten voornamelijk voorgestructureerde studiepaden kiezen, omdat ze het lastig vinden om zelf regie te nemen over het eigen leerproces. Het onderbouwd keuzes leren maken, bijvoorbeeld samen met een studiebegeleider of vaste studiegroep (thuisgroep), wordt daarom ook gezien als een manier om de regie (iets) meer bij de student te leggen (Van Casteren et al., 2021; Woudt-Mittendorff, 2019).

Conclusie

Concluderend kan beschouwd worden dat de oplossingsrichtingen binnen de Solution Room breder toepasbaar zijn dan alleen voor het ontwikkelen van flexibel onderwijs. Het maken van deze vertaalslag helpt bij het vormgeven van flexibel onderwijs. Een belangrijke eerste stap is het bepalen hoe flexibel onderwijs bijdraagt aan de beoogde doelstellingen. Dit helpt bij het ontwikkelen van een gemeenschappelijk beeld tussen de verschillende actoren (vgl. Coppoolse, 2018). Want zonder een duidelijk doel waarvoor (iets) flexibel(er) onderwijs een geschikt middel is, blijft het lastig om te bepalen wat de toegevoegde waarde van flexibilisering is.

Referenties

- Assen, H. (2018). From a teacher-oriented to a learner-oriented approach to teaching: *The role of teachers' collective learning processes (proefschrift)*. Uitgeverij Eburon.
- Carlsen, A., Holmberg, C., Neghina, C., & Owusu-Boampong, A. (2016). *Closing the gap: Opportunities for distance education to benefit adult learners in higher education*. Hamburg, Germany: UNESCO Institute for Lifelong Learning.
- Coppoolse, R. (2018). *Werkregels voor innovatiemanagers: Vernieuwing in het hoger beroepsonderwijs in een versnelling (proefschrift)*. Universiteit Utrecht.
- De Bruijn, E., & Van Esch, W. (2001). Flexibilisering van het middelbaar beroepsonderwijs: mythe of mogelijkheid? *Pedagogische Studiën*, 78(6), 397-411.
- Handelzalts, A., Nieveen, N., Van den Akker, J. (2019). Teacher design teams for school-wide curriculum development: reflections on an early study. In: Pieters, J., Voogt, J., Pareja Roblin, N. (Eds), *Collaborative Curriculum Design for Sustainable Innovation and Teacher Learning*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-20062-6_4
- Hill, J. R. (2006). Flexible learning environments: Leveraging the affordances of flexible delivery and flexible learning. *Innovative Higher Education*, 31(3), 187–197. https://doi.org/10.1007/s10755-006-9016-6
- Huizinga, T., Nieveen, N., & Handelzalts, A. (2019). Implementation activities in design teams: Opportunities to demonstrate and acquire design expertise. In: Pieters, J., Voogt, J., Pareja Roblin, N. (Eds), *Collaborative Curriculum Design for Sustainable Innovation and Teacher Learning*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-20062-6_10
- Jonker, H., März, V., & Voogt, J. (2020). Curriculum flexibility in a blended curriculum. *Australasian Journal of Educational Technology, 2020, 36(1)*, 68-84. https://doi.org/10.14742/ajet.4926
- Könings, K. D., Seidel T., & Van Merriënboer, J. J. G. (2014). Participatory design of learning environments: integrating perspectives of students, teachers, and designers. *Instructional Science, 42*, 1-9. https://doi.org/10.1007/s11251-013-9305-2

ComeniusNetwerk de HogerOnderwijsVernieuwers
NRO Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek
ISO Interstedelijk Studentenoverleg
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Flexibilisering

- Lohuis, A., Huizinga, T., 't Mannetje, J., & Visscher-Voerman, I. (2021). De implementatie van het didactisch concept Flipped Classroom in het deeltijdonderwijs in het hbo: Een exploratieve casestudy. *Tijdschrift Voor Hoger Onderwijs*, *39*(1), 5–18. Geraadpleegd van https://tvho.nl/article/view/13375
- Moogan Y. J., & Baron, S. (2003). An analysis of student characteristics within the student decision making process. *Journal of Further and Higher Education*, *27*(3), 271-287. https://doi.org/10.1080/0309877032000098699
- Stoll, L., Bolam, R., McMahon, A., Wallace, M., & Thomas, S. (2006). Professional Learning Communities: A Review of the Literature. *Journal of Educational Change*, *7*, 221-258. https://doi.org/10.1007/s10833-006-0001-8
- Van Casteren, W., Janssen, B., Brukx, D., Vroegh, T. (2021). *Evaluatie experimenten leeruitkomsten deeltijd en duaal hoger onderwijs*. ResearchNed Nijmegen. Verkregen via https://open.overheid.nl/documenten/ronl-c3d984bd-c8e0-4730-a9a8-c8f175915a29/pdf
- Van Kuijk, M., Rutger, M., Ovbiagbonhia, R., & Van Raad, P. (2023). *Ontwikkelen van flexibel onderwijs: wat willen studenten en waarom?* Verkregen via: https://www.scienceguide.nl/2023/04/ontwikkelen-van-flexibel-onderwijs-wat-willen-studenten-en-waarom/
- Veletsianos, G., & Houlden, S. (2019). An analysis of flexible learning and flexibility over the last 40 years of Distance Education. *Distance Education*, *40*(4), 454-468. https://doi.org/10.1080/01587919.2019.1681893
- Vereniging hogescholen (2022). *Ook de komende jaren zetten hogescholen en universiteiten zich in voor aanpak lerarentekort.* Verkregen via https://www.verenigninghogescholen.nl/actueel/actualiteiten/ook-de-komende-jaren-zetten-hogescholen-en-universiteiten-zich-in-voor-aanpak-lerarentekort
- Woudt-Mittendorff, K. (2019). Bouwstenen voor SLB 2.0: een toekomstbestendig ontwerp. *OnderwijsInnovatie*, *21*(3), 32-34.

info@comeniusnetwerk.nl publicatiedatum: 18 mei 2023

ComeniusNetwerk de HogerOnderwijsVernieuwers
NRO Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek
ISO Interstedelijk Studentenoverleg
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap